

10. Юсупова Х. Г. «Социально-педагогическое сопровождение ресоциализации подростков в условиях социального приюта» : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «теория и методика обучения и воспитания (социальное воспитание в разных образовательных областях и на всех уровнях системы образования)» / Х. Г. Юсупова. — Москва, 2009. — 24 с.

Надійшла до редакції 24.01.2012 р.

УДК 37.013.42 : 005.591.6

Ю. В. САПАРАЙ

СОЦІАЛЬНА ПРОГРАМА ЯК ЗАСІБ УПРОВАДЖЕННЯ НОВОВВЕДЕНЬ У ПРАКТИКУ СОЦІАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Обґрунтовано необхідність розробки соціальної програми як основного механізму впровадження інновацій до системи освіти та соціально-педагогічної роботи.

Ключові слова: інноваційна діяльність, нововведення, програма, проект, соціальна програма, соціально-педагогічна робота.

Обоснована необходимость разработки социальной программы как основного механизма внедрения инноваций в систему образования и социально-педагогической работы.

Ключевые слова: инновационная деятельность, инновации, программа, проект, социальная программа, социально-педагогическая работа.

The article substantiates the necessity of working out a social program as the main mechanism of the introduction of innovations into the system of education and social work.

Key words: innovative activity, innovations, program, project, social program, social and pedagogical work.

Соціальна робота, як вид професійної допомоги окремій особистості, сім'ї або групі осіб з метою забезпечення належного соціального, матеріального та культурного рівнів життя, є однією із основних складових суспільної політики та соціальної практики ХХІ ст.

Нині в Україні простежується активний розвиток соціально-педагогічної моделі соціальної роботи, що пояснюється, зокрема, розвиненими педагогічними традиціями країни, інституціоналізацією соціальної педагогіки як академічної дисципліни, стрімким розвитком державних центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді тощо [7, с. 165].

Проте для продуктивного вирішення існуючих суспільних проблем доцільно активізувати пошуки нових педагогічних можливостей організації соціального виховання особистості, тобто забезпечити розробку, поширення і впровадження нововведень у практику соціально-педагогічної діяльності.

Наша держава виробила основні засади інноваційної політики, а також урядової підтримки інноваційних проектів та структур, що в цілому забезпечують інноваційний розвиток України [11, с. 316].

Про важливість організації інноваційної освітньої діяльності наголошено в окремих державних документах. Так, Комплексним планом заходів розвитку загальної середньої освіти на 1999-2012 рр. (1999 р.) передбачено забезпечити проведення наукових досліджень із актуальних проблем підготовки педагогічних кадрів, їх діяльності та професійного вдосконалення [11, с. 316].

Середньостроковими пріоритетними напрямками інноваційної діяльності галузевого рівня у сфері освіти (2003 р.) заплановано розробку прогнозів та програм розвитку освіти і науки, а також план конкретних заходів щодо реалізації зазначених пріоритетних напрямів діяльності у сфері освіти [11, с. 317].

Законом України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» (2001 р.) розробку та виконання державних цільових програм визначено основним шляхом реалізації пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок [4, с. 253].

Концепцією науково-технологічного й інноваційного розвитку України (1999 р.) підготовку наукових і науково-педагогічних кадрів з пріоритетних напрямів науково-технологічного розвитку означено сферу державної підтримки [11, с. 316].

Можна припустити, що поширення і використання інновацій у соціально-педагогічній практиці дозволить забезпечити ефективні зміни в життєдіяльності конкретної особи чи сім'ї. Результативність таких соціальних змін залежить від наявності, щонайменше, двох головних чинників.

По-перше, це ступінь державної підтримки розроблення, поширення і застосування соціальних інновацій на всеукраїнському, регіональному чи індивідуальному рівнях.

По-друге, це стан професійної підготовки педагогічних працівників (зокрема соціальних педагогів), здатних не лише втілювати в життя конкретні інноваційні проекти, але й самостійно продукувати певні соціально-педагогічні нововведення.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення означеної проблеми.

Проблематика загальної педагогічної інноватики є предметом міждисциплінарних наукових досліджень українських і зарубіжних учених.

Так, фундаментальні питання професійно-педагогічної підготовки висвітлюють В. Андрущенко, С. Гончаренко, І. Зязюн, К. Дурай-Новакова, В. Сластьонін, С. Сисоєва та ін.

Соціально-філософські засади освітніх нововведень розкривають дослідження К. Ангеловські, В. Ніколко, Л. Подимової, Н. Юсуфбекової та ін.

Соціокультурний аспект інноваційної освітньої діяльності розглядають В. Аношкіна, О. Мешков, С. Резванов, В. Сластьонін та ін.

Сутність інноваційної культури педагогів та особливості підготовки майбутніх учителів до інноваційної діяльності пояснюють Н. Гавриш, О. Козлова, Р. Миленкова, Л. Холодкова, І. Циркун, Л. Штефан та ін.

Проте, незважаючи на наявність у сучасній науці численних наукових праць, присвячених питанням готовності до інноваційної діяльності, організації оптимального інноваційного середовища, спрямованості педагогічної діяльності на інноваційність, нині їх визнають одними з найдискусійніших. Поза увагою дослідників залишається проблема формування інноваційної культури фахівців соціальної сфери, зокрема такого її аспекту, як програмне забезпечення діяльності соціальних педагогів з урахуванням інноваційних тенденцій соціального розвитку.

Метою статті є аналіз сучасних механізмів забезпечення нововведень у практику соціально-педагогічної діяльності її провідними суб'єктами.

Досвід реалізації інноваційних моделей соціально-педагогічної діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах засвідчив, що виникла нагальна необхідність системного підходу щодо їх запровадження, а також інформаційно-методичної підтримки та професійного супроводу фахівця, котрий її здійснює [12, с. 195].

За М. Каганом, системний підхід до діяльності передбачає розгляд її суб'єкта, об'єкта, продукту, способів і засобів [5, с. 181].

Аналіз, здійснений на основі розгляду змістовно-структурних та організаційно-методичних основ реалізації інноваційної соціально-педагогічної діяльності, дозволяє виокремити такі її складові:

- соціальні педагоги, державні та громадські організації, волонтери як суб'єкти інноваційного процесу;
- діти та молодь, які потребують допомоги в процесі соціалізації, як об'єкти / суб'єкти впливу;

- розробка інноваційних соціальних проєктів та втілення новітніх педагогічних технологій як засіб;
- інституційне забезпечення інноваційної соціально-педагогічної діяльності та науково обґрунтоване управління інноваційними процесами суб'єктів як засіб;
- поширення нового досвіду, новий соціальний статус об'єктів впливу як продукт.

Отже, з позиції системного підходу, інноваційну соціально-педагогічну практику слід розглядати як множини взаємопов'язаних елементів, об'єднаних, по-перше, спільністю функцій і мети; по-друге, єдністю управління та функціонування.

Як зазначає В. Давидов, у сучасних умовах основним механізмом розвитку інноваційної практики постає процес проєктування, що має розглядатися як особливий і своєрідний вид творчої діяльності, пов'язаний з науковим дослідженням, прогнозуванням, плануванням, моделюванням, програмуванням, соціальним управлінням [2, с. 100].

Оскільки основою забезпечення розробки та практичної реалізації інновацій у межах існуючої вітчизняної соціально-педагогічної системи є проєктний підхід, важливо з'ясувати, як дослідники трактують поняття «проєкт».

Етимологічний словник української мови подає таке тлумачення зазначеного поняття: «проєкт» (від лат. *projectus*) — кинутий уперед, висунутий наперед [3, с. 593].

Великий тлумачний словник сучасної української мови пропонує таке визначення вказаного поняття: «проєкт» — 1) попередній текст якого-небудь документа, що виноситься на обговорення, затвердження / щось незакінчене, намічене лише в загальних рисах; 2) задум, план дій, намір [1, с. 970].

Відповідно до міжнародного стандарту Project Management Body of Knowledge, управління проєктами передбачає п'ять основних груп процесів: ініціація, планування, виконання, контроль, завершення. Тож зміст складових проєктної діяльності можна уточнити таким чином: 1) діяльність з проєктування, що містить ініціацію і планування; 2) діяльність з реалізації проєкту — виконання, контроль, завершення [9, с. 10].

З огляду на специфіку соціально-педагогічної діяльності, що полягає в операціоналізації процесу надання соціальних послуг і соціально-педагогічної допомоги, практичне здійснення проєктів із упровадження (освоєння) інновацій у поточній діяльності та стратегічній перспективі можливе лише за умов наявності (розробки) відповідних методичних матеріалів, зокрема соціальної програми, в межах якої вирішується певна соціальна проблема.

Отже, необхідність спеціально розробленої програми соціально-педагогічних дій, що містить певні засоби і способи задоволення суспільно-гарантованих та особистісних запитів соціально незахищених верств населення, зумовлена, з одного боку, розумінням соціально-педагогічної діяльності як технологічного процесу, з іншого — спрямованістю педагогічної діяльності на інноваційність.

Відповідно до завдань, поставлених у нашому дослідженні, доцільно визначити, як науковці розуміють поняття «програма», «соціальна програма».

В Етимологічному словнику української мови поняття «програма» (від гр. *programma*) пояснюється як письмове публічне оголошення, розпорядження [3, с. 592].

Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає поняття «програма» як наперед продуманий план якої-небудь діяльності, роботи та ін. [1, с. 966].

Згідно зі словником-довідником соціального працівника, поняття «соціальна програма» пояснюється як сукупність заходів (дій), необхідних для реалізації соціального проекту або плану; документ, що визначає зміст і послідовність дій, направлених на вирішення конкретних соціальних проблем [6, с. 1148].

Зазначені категорії відображають взаємозв'язок між теоретичною та методичною складовими професійної діяльності соціальних педагогів. Відповідно цілі, завдання, перелік засобів з правоохоронної, психологічної, культурно-дозвіллевої та інших видів професійної діяльності соціальних педагогів набувають висвітлення в проекті. Особливості організації процесу надання соціальних послуг; комплекс заходів, спрямованих на досягнення окреслених завдань; специфіка реалізації методів і форм соціально-педагогічної допомоги — відтворені в програмі.

Таким чином, розробка певної соціальної програми (напр., освітньої, щодо формування навичок тощо) є одним з етапів проектування в соціально-педагогічній роботі, що в цілому має на меті задоволення соціальних потреб певних категорій клієнтів (членів громади) та визначає планові дії суб'єктів соціально-педагогічної діяльності на всіх стратегічних етапах проектування.

Особливістю інноваційної фахової соціально-педагогічної діяльності є застосування нових ідей у різних сферах соціальної практики (освіта, охорона здоров'я, охорона правопорядку, соціальний захист населення, служби для молоді тощо). Інструментом упровадження соціальних інновацій є соціальні технології, що вже тривалий час застосовуються в професійній взаємодії соціального педагога з клієнтом.

Соціальні технології, за визначенням Л. Іоніна, є сукупністю прийомів, методів і впливів, які застосовуються для досягнення поставлених цілей у процесі соціального планування і розвитку, вирішення різних соціальних проблем [10, с. 148].

Необхідність використання соціальних технологій зумовлена тим, що практичним діям фахівців завжди передують певний проект цих впливів, тобто можливий варіант їх реалізації. Програмування в такому разі слід розглядати як основний засіб уведення нововведень у систему освіти та соціальної роботи в цілому через розробку проектною програми, що обов'язково міститиме, виклад концептуальних засад, методики діяльності та передбачуваних результатів.

Зважаючи на те, що сучасна практика соціально-педагогічної діяльності передбачає використання різноманітних технологічних за своїм змістом і процесом форм та методів, доцільно розглянути спосіб організації соціально-педагогічної допомоги на різних рівнях суспільних відносин.

Так, залежно від особливостей громадських відносин професійна соціальна підтримка особистості може здійснюватися на рівні:

- суспільства в цілому (макрорівень);
- спільнот і соціальних інститутів (мезорівень);
- сімей та індивідуумів (мікрорівень).

Під макрорівнем соціально-педагогічної роботи розуміють розробку концепцій та вироблення відповідних механізмів соціальної політики з упровадження (освоєння) інновацій у поточній діяльності та стратегічній перспективі. Основним інструментом реалізації державної соціальної політики є розроблення і впровадження соціальних програм. Зокрема, нині втілюються:

- Комплексна програма забезпечення реалізації Стратегії подолання бідності (2001 р.);
- Державна цільова соціальна програма реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (2007 р.);
- Міжгалузєва комплексна програма «Здоров'я нації» на 2002-2011 роки (2007 р.);
- Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2009-2015 роки» (2009 р.) та ін.

Підкреслюючи провідну роль державної системи соціальної роботи в Україні, слід зазначити, що в останні роки дедалі більше посилюються активність та вплив в усіх сферах життєдіяльності суспільства численних недержавних організацій та установ, спеціалізованих громадських об'єднань.

Планування, узгодження та безпосередня організація діяльності неурядових і державних структур (соціальних служб, навчально-виховних закладів, громадських організацій) є змістом роботи фахівців соціальної сфери на мезорівні. В умовах сьогодення організації соціального спрямування співпрацюють з різними державними організаціями територіальної громади: загальноосвітніми навчальними закладами, соціальними службами різного типу, позашкільними установами [10, с. 126]. Довгострокова взаємодія здійснюється в межах реалізації соціальних проектів і програм. Наприклад, соціальними службами для сім'ї, дітей та молоді міст Києва, Кривого Рогу, Одеси втілена програма по створенню Центрів денного перебування для ВІЛ-позитивних дітей у партнерстві з такими громадськими організаціями, як Всеукраїнська мережа людей, що живуть із ВІЛ, Міжнародний Альянс із ВІЛ/СНІД в Україні [10, с. 127].

На мікрорівні здійснюється цілеспрямований вплив окремих закладів соціального спрямування або соціальних педагогів на індивіда, сім'ю чи групу в межах існуючої соціально-педагогічної системи, надається індивідуальна підтримка їм.

Так, з метою вдосконалення змісту освіти та навчально-виховного процесу в загальноосвітніх закладах України в останні роки розроблено й упроваджено навчальні та освітні програми. Серед них інтегративний курс «Культура життєвого самовизначення», що фактично є програмою діяльності соціального педагога школи, оскільки його викладання забезпечує вирішення завдань щодо сприяння гармонійному розвитку особистості [10, с. 101].

Запропонований курс є сучасною інноваційною програмою, що допомагає зважати на психологічні особливості підростаючої особистості в процесі виховних впливів, збагатити її загальнолюдськими цінностями [12, с. 198].

Показовою є «Програма корекційної роботи з особами, які вчинили насильство в сім'ї, та основні засади її реалізації» (2010 р.), розроблена в межах спільного проекту Міністерства України в справах сім'ї, молоді та спорту й Координатора проектів ОБСЄ в Україні. Ця Програма містить інформацію щодо сучасних організаційно-правових засад упровадження системи корекційних заходів, а також детальні методичні рекомендації стосовно структури та змісту роботи з особами, які вчинили насильство в сім'ї [8].

Практичне втілення нововведень у зміст, форми, методи та технології взаємодії суб'єктів соціально-педагогічної роботи на цьому рівні суспільних відносин забезпечується через ініціацію

створення і подальшу реалізацію різного роду програм, що загалом спрямовані на вирішення або пом'якшення нагальної проблеми конкретної категорії клієнтів соціального педагога.

У цілому соціальний педагог загальноосвітнього навчального закладу бере безпосередню участь у розробці та впровадженні заходів, спрямованих на реалізацію національних, державних, комплексних, галузевих (регіональних, місцевих) програм [10, с. 94].

Підсумовуючи, підкреслимо, що ефективність діяльності соціальних педагогів зумовлюється організацією оптимального інноваційного середовища та спрямованістю педагогічної діяльності на інноваційність.

Основою реалізації інноваційних моделей соціально-педагогічної діяльності є проектний підхід, який сучасні вчені та педагоги визнають одним з актуальних.

Оскільки інноваційні процеси реалізуються в межах загальних закономірностей розвитку системи освіти, то в них доцільно виділити такі взаємодетерміновані компоненти, як концептуальний, змістовий, процесуальний, що відтворюються в конкретній проектній програмі.

Отже, можемо теоретично запропонувати таку структуру певної соціальної програми:

1) концептуальна частина — обґрунтування вихідних положень щодо необхідності та шляхів гармонізації відносин у макро-, мезо- чи мікросоціумі;

2) змістова частина — визначення актуальності, мети, завдань, змісту, строків діяльності, підбір необхідних ресурсів, залучення спеціалістів, прогноз очікуваних результатів;

3) процесуальна частина — безпосередня організація технологічного процесу в соціально-педагогічній практиці, реалізація відповідних методів і форм діяльності.

Таким чином, соціальна програма є необхідним, гарантованим механізмом упровадження новітніх досягнень соціально-педагогічної науки в діяльність соціального педагога з метою підвищення якості надання соціальних послуг.

Перспективами подальших наукових досліджень є розробка програм інноваційної соціально-педагогічної діяльності, спрямованих на організацію індивідуальної, групової чи роботи з громадою, координацію функціонування різних соціальних інститутів тощо.

Список літератури

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол. ред. Бусел В. Т.]. — К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. — 1400 с.

2. Докучаєва В. В. Проектування інноваційних педагогічних систем у сучасному освітньому просторі : [монографія] / В. В. Докучаєва. — Луганськ : Альма-матер, 2005. — 304 с.
3. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / [голов. ред. Мельничук О. С.]. — К. : Наук. думка, 1983. — Т. 4. : Н — П / [уклад. Болдирев Р. В. ; ред. тому : Коломієць В. Т., Скляренко В. Г.]. — 2003. — 656 с.
4. Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» : за станом на 11 липня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 48. — С. 253–255. — (Нормативний документ ВР України. Закон).
5. Каган М. С. Человеческая деятельность / М. С. Каган. — М. : Политиздат, 1974. — 328 с.
6. Кизименко Л. Д. Словник-довідник соціального працівника [Електронний ресурс] : для студентів та соціальних працівників / Л. Д. Кизименко, Л. М. Бедна. — Режим доступу : www.audytoryia.lviv.ua/Institute/IGS/IPP/Library/004/004.html
7. Лукашевич М. П. Соціальна робота (теорія і практика) : [підручник] / М. П. Лукашевич, Т. В. Семигіна. — К. : Каравела, 2009. — 368 с.
8. Програма корекційної роботи з особами, які вчинили насильство в сім'ї, та основні засади її реалізації [Електрон. ресурс] / упорядн. О. О. Кочемировська, Г. М. Мустафаєв. — К. : «Час друку», 2010. — 126 с. — Режим доступу : <http://www.vsirivni.com.ua/sites/default/files/75925.pdf>
9. Проектна діяльність у соціальній сфері : [навч. посіб.] / О. В. Купенко, К. В. Ярьсько. — Суми : Вид-во СумДУ, 2007. — 76 с.
10. Соціальна педагогіка : теорія і технології : [підручник] / за ред. І. Д. Звереві. — К. : Центр навч. літ., 2006. — 316 с.
11. Химинець В. В. Інноваційна освітня діяльність : [навч.-метод. видання] / В. В. Химинець. — Тернопіль : Мандрівець, 2009. — 360 с.
12. Цюман Т. П. Підготовка соціального педагога до формування культури життєвого самовизначення старшокласників / Т. П. Цюман // Педагогічна освіта : теорія і практика. Педагогіка. Психологія : зб. наук. пр. / [редкол. Бех І. Д., Огнев'юк В. О., Кононко О. Л.]. — К. : КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2009. — № 11. — Ч. 2. — С. 195–199.

Надійшла до редакції 20.12.2011 р.

УДК — [379.84:004.928]:37.013.42 Н. О. МАКСИМОВСЬКА

АНІМАЦІЯ ДОЗВІЛЛЯ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В СОЦІУМІ, ЩО ГЛОБАЛІЗУЄТЬСЯ

Розглядається специфіка соціального розвитку особистості в сучасному інформаційному соціумі, однією із сутнісних характеристик якого є процес глобалізації. Пропонується вдосконалення організації сучасної сфери дозвілля, зокрема через активізацію